

УДК 355.23:37.015.31

ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ МЕТОДІВ ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Максим Кондрашкін, аспірант, Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія» ХНУ ім. В. Н. Каразіна.

ORCID: 0009-0006-1938-558X

E-mail: maksk0ndrawk1n@gmail.com

У статті досліджуються сучасні підходи до організації військово-патріотичного виховання молоді в Україні в умовах зовнішньої агресії та соціальних викликів. Проаналізовано нормативно-правову базу, стратегічні напрями розвитку цієї сфери, роль освіти, спорту, фізичної та психологічної підготовки у формуванні національної свідомості. Особливу увагу приділено інтеграції патріотичного виховання в освітній процес згідно з Концепцією «Нова українська школа», а також впливу війни на зміст, методи та цілі патріотичного формування молоді. Авторами обґрунтовується необхідність цілісної державної політики та впровадження інновацій у навчальні практики для підвищення ефективності виховання патріотизму.

Ключові слова: військово-патріотичне виховання; національна ідентичність; захист України; освітній процес; Нова українська школа; молодь; фізична підготовка; патріотизм; державна безпека; інноваційні методи навчання.

IMPLEMENTATION OF NEW METHODS OF MILITARY-PATRIOTIC TRAINING IN THE CONTEXT OF MODERN CHALLENGES

Maksym Kondrashkin, PhD Student, Educational and Research Institute “Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy” V. N. Karazin Kharkiv National University.

ORCID: 0009-0006-1938-558X

E-mail: maksk0ndrawk1n@gmail.com

This article explores modern approaches to organizing military-patriotic education for youth in Ukraine amid external aggression and social challenges. It analyzes the legal framework, strategic directions for development, and the role of education, sports, physical and psychological training in shaping national consciousness. Particular attention is given to integrating patriotic education into the educational process in accordance with the New Ukrainian School Concept, as well as how war affects the content, methods, and goals of patriotic development among youth. The authors justify the need for a comprehensive state policy and the implementation of innovations in educational practices to enhance the effectiveness of patriotic upbringing.

Keywords: military-patriotic education; national identity; defense of Ukraine; educational process; New Ukrainian School; youth; physical training; patriotism; national security; innovative teaching methods.

В наш час, коли Україна змушена протистояти масштабним викликам зовнішньої агресії, питання військово-патріотичного навчання набуває особливої

актуальності. Суспільство потребує не лише високопрофесійних військових кадрів, а й свідомих громадян, готових захищати незалежність і територіальну цілісність держави. Відповідно, впровадження нових методів військово-патріотичного виховання стає важливою умовою формування національної самосвідомості, стійкості та моральної готовності молоді. В роботі розглядаються сучасні підходи та технології, що сприяють удосконаленню системи патріотичного навчання в умовах новітніх викликів і загроз.

Метою даної статті є аналіз методик військово-патріотичного навчання в умовах сьогоденної ситуації в Україні.

У державних документах, що регламентують концепцію та засади військово-патріотичного виховання, визначено, що цей процес спрямований на формування у громадян готовності до захисту України, зміцнення її обороноздатності та безпеки, а також підвищення авторитету військової і державної служби в лавах Збройних Сил України. Враховуючи досвід державного будівництва за час незалежності, військово-патріотичне виховання стабільно залишалося важливою складовою національної безпеки країни. Вітчизняна політика в цій сфері постійно адаптувалася відповідно до новітніх викликів і проблем. На підставі Указу Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді» [26] передбачено такі основні напрямки підготовки:

1. Ознайомлення з історичним розвитком українських військ, включно з їхньою структурою та тактичним призначенням від княжої доби до сьогодення.
2. Вивчення законодавчих актів, зокрема Конституції України, законів «Про оборону України», «Про Збройні сили України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», а також «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що дає змогу усвідомити зміст військової служби та процедуру складання Військової присяги.
3. Оволодіння знаннями про сучасні види озброєння та технічні можливості підрозділів Збройних сил України.
4. Отримання практичних навичок з основ цивільного захисту та медицини, необхідних для дій у надзвичайних ситуаціях і під час бойових дій [10, 19–23].

Військово-патріотичне виховання виступає організованою діяльністю органів державної влади та громадських об'єднань, спрямованою на розвиток патріотичних почуттів і готовності молоді до виконання обов'язку щодо захисту державних інтересів [4]. Однією з важливих ланок цього процесу є Міністерство молоді та спорту України, яке нині активно розвиває напрями національно-патріотичного виховання через створення окремого профільного відділу. Відповідно до положень «Стратегії національно-патріотичного виховання» [13], пріоритетним завданням є формування громадянської самосвідомості, заснованої на історичних і культурних цінностях.

Освітня система інтегрує військово-патріотичне виховання через організацію лекцій, дискусій, зустрічей із ветеранами та військовослужбовцями, екскурсії до військових частин, участь у діяльності патріотичних клубів. О. І. Остапенко та Л. А. Нечипоренко [17] підкреслюють значення військово-шефської роботи, яка передбачає встановлення тісної співпраці між закладами освіти, військовими частинами та вищими військовими навчальними закладами для виховання любові до Батьківщини.

У нормативних актах Кабінету Міністрів України, зокрема в «Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання на період до 2025

року», наголошується на необхідності оновлення державної політики у цій сфері. Основними напрямками визначено розвиток громадянської ідентичності, зміцнення національної самосвідомості, популяризацію культури та історії України, готовність молоді захищати державну незалежність [10].

Фундаментальним завданням військово-патріотичного виховання є створення свідомого громадянина з активною життєвою позицією. Ідеал виховання – це всебічно розвинена, національно свідома особистість, що прагне самовдосконалення. За І. В. Бехом та К. І. Чорною [2], ефективність виховання залежить від усунення суперечностей між вимогами суспільства та підготовкою компетентних викладачів предмету «Захист України», а також забезпечення відповідної навчальної бази.

О. І. Остапенко [16] наголошує, що реалізація військово-патріотичного виховання у навчальних закладах повинна базуватися на законодавчо-програмних засадах, що сприяє розвитку освіти і зростанню рівня патріотизму в суспільстві. Формування змісту, форм і методів патріотичного виховання має враховувати моральні, соціальні, духовні, культурно-естетичні та фізичні потреби громадян як основних носіїв патріотичних цінностей.

Відповідно до аналізу І. П. Білоцерківця та М. Д. Зубалія [3], сучасні виклики потребують оновлення підходів до системи військово-патріотичного виховання допризовної молоді. Такі зміни мають сприяти вихованню громадян, що шанують закон, прагнуть до саморозвитку та є готовими захищати незалежність держави.

За нормативними актами [10, 19–23], реалізація військово-патріотичного виховання передбачає: розвиток оборонної свідомості, підвищення престижу служби у Збройних силах, популяризацію військово-прикладного спорту та інноваційне вдосконалення підготовки спеціалістів.

Серед пріоритетних завдань виділяються: збереження та розвиток національних цінностей; захист української мови та культури; оновлення освітніх програм; впровадження курсів з медіаграмотності; організація навчальних заходів із цивільної оборони та фізичної підготовки; розвиток волонтерського руху.

М. В. Тимчик [25] вказує, що популяризація військової та спеціалізованої служби здійснюється через проведення військово-патріотичних ігор («Сокіл» («Джура»), «Хортинг-Патріот»), організацію проектів із військової підготовки, оновлення музейних експозицій та поширення профорієнтаційних матеріалів.

На думку авторів [6], розвиток військово-патріотичного виховання базується на впровадженні різноманітних видів військово-прикладного спорту, вдосконаленні викладання фізичної культури, а також розвитку технічної і конструкторської творчості молоді.

На думку М. М. Баки та В. П. Коржа [1], високий рівень фізичної підготовленості юнаків допризовного віку є ключовим чинником, який сприяє їх успішній адаптації під час проходження військової служби в лавах Збройних Сил України, а також є основою ефективного виконання військових завдань. Для досягнення цього юнакам необхідно мати добре розвинену як фізичну, так і психологічну готовність для успішного засвоєння програми загальновійськової підготовки молодого бійця. На їхню думку, саме завдяки системі військово-патріотичного виховання забезпечується: 1) базова фізична підготовка у межах програми «Фізична культура» загальноосвітніх закладів протягом усього періоду

навчання; 2) спеціалізована фізична підготовка та оволодіння необхідними навичками через предмети «Фізична культура», «Основи здоров'я», «Захист України», «Основи медичних знань» для старшокласників (10–11 класи). Вважаємо, що комплекс завдань військово-патріотичного виховання повинен включати вправи різної складності на спортивних снарядах, вміння долати смугу перешкод, оволодіння техніко-тактичними прийомами самооборони, а також формування моральних і бойових якостей, таких як критичне мислення, сміливість, стійкість, наполегливість та фізична витривалість.

Згідно з висновками М. М. Баки та В. П. Коржа [1], військово-патріотичне виховання за допомогою прикладної фізичної підготовки дає можливість вдосконалити:

- фізичну підготовку – шляхом розвитку фізичних якостей, збагачення рухового досвіду, оволодіння тілом, зміцнення організму та здатності долати труднощі;
- психологічну стійкість – через розвиток мобільності, точності сприйняття, концентрації уваги та пам'яті;
- моральну підготовку – шляхом формування системи патріотичних переконань, моральних цінностей та любові до Батьківщини.

Передбачувані результати можна досягти через такі види фізичної активності:

- подолання смуги перешкод: виконання стрибків, перелазів через перепони, лазіння по канатах, проходження смуги військового багатоборства;
- метання гранати: тренування кидків макета гранати з різних положень у ціль або на відстань;
- заняття гімнастикою: виконання стройових вправ, вправ на перекладині (підтягування), брусах (згинання-розгинання рук, утримання кута), опорні стрибки через спортивні снаряди, лазіння по канату;
- легка атлетика: спринт, біг середніми та довгими дистанціями, крос пересіченою місцевістю, стрибки у висоту та довжину з розбігу;
- вправи з гирями: ривки та підйоми гир вагою 16, 24 та 32 кг;
- плавання: техніка вільного стилю, на спині, брасом, виконання стрибків у воду, пірнання, затримка дихання під водою;
- основи самооборони і рукопашного бою: вивчення технік самострахування, оборони від ударів і захватів, захисту від озброєного супротивника, проведення затримання;
- спортивні ігри: розвиток техніко-тактичних навичок через гру у футбол, флорбол, баскетбол, волейбол, гандбол, регбі.

Система військово-патріотичного виховання в Україні має бути постійно вдосконаленою відповідно до реалій сучасного суспільства, державної політики та викликів безпеки. Вона повинна ґрунтуватися на національних традиціях і враховувати наукові розробки у сфері озброєння. Така система має бути цілісною, спрямованою на виховання сучасного громадянина України, готового до захисту своєї держави. Військово-патріотичне виховання повинно стати обов'язковою складовою освітнього процесу, здійснюватися систематично й комплексно, формуючи у молоді необхідні фізичні, психоемоційні та військово-прикладні якості для майбутньої служби у Збройних Силах України.

Національно-патріотичне виховання у молодших школярів як вимога концепції «Нова українська школа». Національно-патріотичне виховання посідає

центральне місце в освітньому процесі в умовах трансформаційних змін, які відбуваються відповідно до реформи Нової української школи. Сучасні підходи спрямовані не тільки на засвоєння знань про історію та культуру України, але й на розвиток практичних громадянських навичок та емоційного зв'язку з національною ідентичністю. Формування національно-патріотичних якостей у молодших школярів у рамках реалізації Концепції «Нова українська школа» є важливою складовою освітнього процесу, спрямованого на поглиблення усвідомлення своєї ідентичності, цінностей і культурної спадщини. Таке виховання сприяє розвитку громадянської свідомості, почуття відповідальності, патріотизму та поваги до національних традицій та історії України.

В умовах війни особливої ваги набуває завдання формування у дітей психологічної стійкості та вміння підтримувати одне одного в складних ситуаціях. Як зазначають дослідники Н. Бондаренко та С. Косянчук, у виховній діяльності доцільно використовувати традиційні методи, зокрема бесіди, диспути, лекції, семінари, роботу з книжками та іншими джерелами інформації, а також дослідницькі, пошукові, творчі, ігрові й ситуаційні форми роботи [4]. Такі методи дозволяють встановити емоційний зв'язок між дітьми та історико-культурною спадщиною України, зміцнюючи їхню національну гордість.

До основних напрямів роботи належать:

1. Інтеграція національно-патріотичного виховання у навчальний процес через впровадження інтегрованого навчання, проєктної діяльності та виховних годин. Важливо включати патріотичні елементи в навчальні предмети, такі як література, історія, мистецтво, математика та природознавство. Учні беруть участь у проєктах, присвячених українській культурі та традиціям, що сприяє глибшому розумінню національної спадщини. Також проводяться класні години для обговорення історії, героїзму українського народу та значення державних символів.

2. Використання інноваційних технологій, зокрема дистанційного навчання, віртуальних екскурсій та ігрових технологій. Завдяки онлайн-ресурсам учителі мають змогу організовувати уроки, що об'єднують учнів з різних регіонів. Віртуальні подорожі історичними місцями України розширюють знання школярів, а освітні ігри роблять навчання історії інтерактивним.

3. Формування національної ідентичності через практичну діяльність, зокрема участь у волонтерських ініціативах, патріотичних акціях і заходах, співпраця з громадськими організаціями. Такі форми роботи сприяють розвитку відповідальності та соціальної активності учнів.

4. Розвиток критичного мислення і свідомого громадянства через створення дискусійних клубів, організацію дослідницьких проєктів та аналізу історичних подій.

5. Інклюзивність та мультикультурність, що передбачає вивчення культури різних етнічних груп України та залучення дітей з особливими освітніми потребами до патріотичних заходів.

6. Співпраця з батьками та громадою, яка включає організацію спільних заходів, тренінгів, зустрічей із залученням місцевих громадських і культурних установ.

Вчитель відіграє провідну роль у вихованні національно-патріотичних цінностей у молодших школярів, виступаючи не лише як наставник і джерело знань, а й як особистий приклад для наслідування. Серед його основних завдань – формування

ціннісних орієнтирів, створення мотиваційного середовища для вивчення української культури та історії, а також підтримка учнів у їхніх починаннях.

Практичні приклади організації роботи:

1. Проєкт «Моя Батьківщина – Україна», у межах якого учні досліджують історію, культуру та природу рідного краю, створюючи презентації, доповіді та малюнки для представлення однокласникам [12].

2. Проведення тематичних днів та свят, таких як День вишиванки, конкурси патріотичної пісні, читання віршів про Україну, що сприяють формуванню патріотичних почуттів.

3. Організація екскурсій до музеїв, пам'ятників і визначних історичних місць, що дає змогу дітям краще зрозуміти історичний контекст подій.

4. Співпраця з ветеранами та громадськими діячами через запрошення на зустрічі та лекції.

5. Залучення учнів до проєктної діяльності під час навчального процесу. Для цього необхідно розробити інтегрований план, який відповідатиме завданням Концепції «Нова українська школа» [12], із чітким поділом на етапи та застосуванням сучасних освітніх методів.

Такий підхід відповідає принципам НУШ, де особливий акцент ставиться на вихованні самостійних, творчих і відповідальних громадян із глибоким почуттям національної ідентичності [15].

Національно-патріотичне виховання у Новій українській школі є цілісним процесом, який передбачає інтеграцію сучасних методик, активну співпрацю школи з родинами та громадою, а також залучення учнів до вивчення культурної спадщини. Формування патріотичних почуттів у молодшому віці є важливою умовою виховання свідомих громадян України. Використання проєктної діяльності у початковій школі слід розглядати як ефективний інструмент розвитку патріотичної свідомості.

Зміст патріотичного виховання в контексті повномасштабного російського вторгнення. На сучасному етапі розвитку України, коли існує реальна загроза втрати державного суверенітету та зростає ризик опинитися під впливом інших країн, особливої ваги набуває роль освітніх закладів як осередків виховання громадян-патріотів. Освіта має формувати відповідальних громадян, готових самовіддано працювати над зміцненням незалежної, демократичної, правової та соціальної держави, захищати її національну безпеку, сприяти консолідації української політичної нації, встановленню громадянського миру та суспільної злагоди [25]. Зважаючи на ці завдання, постає потреба у переосмисленні та реалізації комплексних заходів щодо посилення патріотичного виховання молодого покоління.

В умовах триваючої військової агресії Росії проти України суттєво активізувалися процеси формування національної ідентичності та зміцнення патріотичних почуттів українців. Сьогодні український народ демонструє небачену єдність, а за підтримки демократичних держав Україна має реальні шанси стати високорозвиненою європейською країною [27].

Експерти вважають, що справжній патріотизм проявляється у практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток держави та захист її інтересів. Важливими завданнями виховання патріотизму є формування моральних якостей особистості, розвиток правової культури, поваги до державних символів, готовності

виконувати конституційні обов'язки, усвідомлення національної ідентичності та утвердження національних і загальнолюдських цінностей [20]. Основна мета цього процесу полягає у вихованні всебічно розвиненої особистості – свідомого громадянина і патріота України.

Розвиток патріотичних якостей є одним із ключових завдань закладів спеціальної та вищої освіти. Виховні цілі, зокрема патріотичне виховання, відображаються у змістовій складовій виховного процесу, яка включає систему цінностей, ідей, ідеалів та визначає основні напрямки виховного впливу. В умовах повномасштабної війни виникають питання: на яких цінностях та ідеалах слід базувати виховання молоді та які навички вони повинні опанувати у процесі патріотичного становлення?

Патріотичне виховання має на меті розвиток особистості на основі військових традицій народу, формування готовності до захисту Батьківщини, мотивацію до проходження військової служби та здобуття відповідних професійних навичок. Участь молоді у патріотичних заходах, присвячених державним святкам та героїзації захисників України, є важливим засобом виховання патріотизму [26].

Зокрема, у закладах освіти впроваджено низку ініціатив, започаткованих Міністерством освіти і науки України спільно з Міністерством оборони України, спрямованих на формування у молоді національної свідомості через приклади мужності українських військових [26]. Також проведення спортивних заходів і військово-патріотичних ігор, таких як «Сокіл» («Джура»), сприяє популяризації здорового способу життя і розвитку фізичної підготовки молоді.

У сучасних умовах виховання патріотизму набуває статусу питання державної безпеки. Особливо важливо приділяти увагу патріотичному вихованню у системі вищої освіти, адже воно допомагає усвідомити молоді роль Збройних Сил України та важливість військової професії.

При визначенні змісту патріотичного виховання слід враховувати загальний освітній рівень, фізичний і морально-психологічний стан молоді, а також їхні індивідуально-психічні особливості. Загалом виховання патріотизму в умовах війни має відповідати запитам суспільства, базуватися на загальнолюдських і національних цінностях, орієнтуватися на розвиток патріотичного світогляду, бути узгодженим із духовними і фізичними можливостями особистості, сприяти єдності виховання, освіти, розвитку та самовиховання.

Патріотичне виховання в умовах повномасштабної війни є органічною частиною загальної виховної діяльності у закладах вищої освіти. Його зміст реалізується через національне, моральне, інтелектуальне, естетичне, соціально-правове, фізичне і військово-патріотичне виховання. Патріотичне виховання, інтегруючи ціннісні складові всіх напрямків виховного процесу, не існує ізольовано, а є їх важливою складовою.

Необхідно враховувати, що зміст виховання патріотизму молоді формується не лише через організований виховний процес, але й під впливом широкого спектра моральних і психологічних факторів. Ефективність патріотичного виховання залежить від скоординованості дій усіх учасників цього процесу.

Важливо сприяти формуванню патріотичної свідомості молоді, що включає усвідомлення атрибутів державності та важливості Збройних Сил України. Патріотичну

свідомість можна розглядати як систему поглядів, традицій, моральних принципів, ідей і почуттів, що виступають мотиваційною базою для розвитку громадянських якостей особистості та готовності захищати державу. Рівень розвитку патріотичної свідомості відображає глибину змін у психіці молодого людини, які виникають у процесі її патріотичного виховання.

На думку дослідників, основним результатом виховання громадянина-патріота є розвиток у нього комплексу особистісних рис. Сучасні умови війни вимагають новітніх підходів і методів формування патріотизму як емоційного стану та базової характеристики особистості. Однією з таких інноваційних інтерактивних форм національно-патріотичного виховання стало запровадження у березні 2022 року загальнонаціональної хвилини мовчання за загиблими. Щоденно о 9:00 ранку всіма засобами масової інформації України транслюється хвилина мовчання з метою «вшанування пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, які загинули під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, а також мирних громадян, убитих унаслідок збройної агресії російської федерації» [26].

У сфері патріотичного виховання молоді нині особливо актуальними є такі напрями роботи [9]: дослідження культурно-освітніх потреб шляхом проведення соціологічних опитувань; залучення до виховання молоді учасників війни проти України, їхніх родин, сімей Героїв Небесної Сотні, військових капеланів, митців, діячів науки, культури та спорту з активною громадянською позицією; сприяння розвитку спорту і фізичної підготовки на основі принципів патріотичного виховання; розбудова співпраці з військовими формуваннями задля підвищення мотивації молоді до вибору військових професій; вдосконалення системи підготовки і перепідготовки кадрів, відповідальних за патріотичне виховання у закладах освіти; запровадження навчальних курсів духовно-морального спрямування; популяризація національної культурної і духовної спадщини, героїчного минулого та сучасних досягнень України.

В умовах повномасштабної війни патріотичне виховання також включає створення й активне використання інформаційних ресурсів про стан різних сфер суспільного життя. Це інформація про діяльність клубів, гуртків, творчі й практичні ініціативи молоді, педагогічний досвід, роботу засобів масової інформації. Особливу цінність мають тематичні виставки, читальські конференції, відзначення пам'ятних дат, зустрічі з ветеранами, учасниками бойових дій, діячами культури, поетами та письменниками.

Суттєво зросла роль проведення інформаційно-просвітницьких заходів, як в онлайн, так і в офлайн форматах, з громадянської освіти та патріотичного виховання – дискусій, круглих столів, переглядів презентацій і відеоматеріалів із подальшим обговоренням, присвячених боротьбі українського народу за незалежність і територіальну цілісність.

Основними завданнями патріотичного виховання молоді під час війни є формування високого рівня національної самосвідомості, активної життєвої позиції, національної гідності, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України. Особливу увагу приділяють розвитку патріотичного мислення, формуванню патріотичної свідомості, інтелектуальної бази особистості, що забезпечує активну громадянську позицію та

сприяє демократичним процесам у суспільстві.

Важливо підкреслити, що в умовах війни з росією патріотичне виховання має включати системні заходи, спрямовані на усвідомлене виконання громадянських обов'язків, якісне навчання, формування духовної та психологічної готовності молоді до служби в армії, розвиток морально-бойових якостей, підвищення фізичної підготовленості та престижу військової служби. Також важливим є формування загальнолюдських цінностей, національної гордості й морально-психологічних рис громадянина-патріота [9].

Важливою умовою успішної реалізації зазначених завдань є покращення матеріально-технічної бази закладів освіти – обладнання спеціалізованих аудиторій, створення місць для загальновійськової підготовки, залучення учасників бойових дій до викладання предмету «Захист України», запровадження інноваційних методик підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Зміст патріотичного виховання молоді в умовах повномасштабної війни є системою духовних, патріотичних і військових знань, умінь і навичок, що сприяють формуванню гармонійної, суспільно активної особистості – громадянина-патріота України, здатного захищати свою державу й бути носієм національних і загальнолюдських цінностей.

Метою виховання патріотизму є розвиток свідомості, патріотичного світогляду, професійних і особистісних рис (морально-політичних, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних та фізичних), де найважливішим критерієм успішності є готовність сумлінно виконувати військові обов'язки та сприяти зміцненню Української держави. Перспективи подальших досліджень полягають у створенні комплексної програми патріотичного виховання молоді в умовах повномасштабного вторгнення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бака М. М., Корж В. П. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді : навчально-методичний посібник. Київ : ПВА «Книга пам'яті України», 2004. 464 с., іл.
2. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
3. Білоцерківець І. П. Національні традиції військово-патріотичного виховання учнівської молоді України. Матеріали науково-практичного семінару, присвяченого Першому чемпіонату України з поліцейського хортингу / ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін. Київ : Паливода А. В., 2015. С. 5–8;
4. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.
5. Василенко С. М. Система патріотичного виховання та її місце в державотворенні сучасної незалежної України. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. № 2. С. 14–19.
6. Гнатюк В. Управління системою національного виховання учнів початкових класів. *Початкова школа*. 2000. № 4. С. 3.
7. Грищенко С. В., Ілішова О. М., Єфімов Д. В., Макогончук Н. В. Проблема національно-патріотичного виховання. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Т. 1. № 44, С. 119–123.
8. Добровольська Л. Н., Чорновіл В. О. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: м-ли інтернет-семінару. Черкаси: Вид-во КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.

9. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України «Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України» № 641 від 16.06.2015 р. URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/35420694391>.
10. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» № 2834-IX від 13.12.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>.
11. Зубалій М. Д. Класифікації методів військово-патріотичного виховання допризовної молоді. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 3. С. 36–39.
12. Зубцова Ю. Є. Формування патріотичних якостей молодших школярів у взаємодії школи та сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2012. 20 с.
13. Навчальний проєкт «Моя Батьківщина – Україна». URL: <https://vseosvita.ua/library/navcalnij-proekt-moa-batkivsina-ukraina-149993.htm>.
14. Івашковський В. В. Концепція військово-патріотичного виховання молоді України в Товаристві Сприяння Обороні України. *Теорія і методика хортингу* : збірник наукових праць / ред. рада: Бех І. Д. (голова) та ін. Київ : Паливода А. В., 2015. Вип. 3. С. 22–38
15. Нечипоренко Л. А. Фізичне виховання та військово-прикладна підготовка молоді України : навчально-методичний посібник / Л. А. Нечипоренко, Я. І. Олексієнко, В. А. Шахматов, О. П. Верещагіна. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2017. 216 с.
16. Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&type=all&tag=povaukrainska-shkola>.
17. Остапенко О. І. Військово-патріотичне виховання у системі пріоритетів державної політики. *Фізичне виховання в рідній школі*. Київ. № 5 (106). 2016. С. 40–43
18. Остапенко О. І., Зубалій М. Д. Концепція військово-патріотичного виховання в системі освіти України. *Вища школа*. 2015. № 4–5. С. 118–126.
19. Остапенко О. І., Зубалій М. Д. Методичні рекомендації щодо вивчення предмета «Захист Вітчизни» в 2015/2016 навчальному році. *Фізичне виховання в рідній школі*. 2015. № 6. С. 32–39
20. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
21. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programinacionalno-patriotichno-go-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinetu-ministriv-ukraini>.
22. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020–2025 роки». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>.
23. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках» № 1322 від 15 грудня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>.
24. Проєкт Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання населення на 2013–2017 роки. URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011\(12\)](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011(12)).
25. Тарапака Н. В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів у контексті сучасних запитів. *Current scientific goals, approaches and challenges* : I International Scientific and Theoretical Conference. March 22, 2024; Riga, Latvia. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1707>.
26. Тимчик М. В. Форми і методи патріотичного виховання старших підлітків у процесі спортивно-ігрової діяльності. *Обрії : науково-педагогічний журнал*. 2013. № 2(37). С. 48–51.
27. Указ Президента України «Про Концепцію допризовної підготовки і військово-патріотичного виховання молоді». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#top>.
28. Чупрій Л. Патріотичне виховання в Україні: стан і перспективи. 2009. URL: [http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_ctan_perspektiv\[html\]](http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_ctan_perspektiv[html]).

REFERENCES

1. Baka, M. M., Korzh, V. P. (2004). *Fizychne i viiskovo-patriotychne vykhovannia molodi: navchal'no-metodychnyi posibnyk*. Kyiv: PVA "Knyha pamiaty Ukraïny" [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D., Chorna, K. I. (2014). *Prohrama ukraïns'koho patriotychnoho vykhovannia ditey ta uchniv's'koï molodi*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bilotserkivets' I. P. (2015). *Natsional'ni tradytsii viiskovo-patriotychnoho vykhovannia uchniv's'koï molodi Ukraïny*. *Materialy nauково-praktychnoho seminaru, prysviachenoho Pershomu chempionatu Ukraïny z politsiys'koho khortynhu* / I. D. Bekh . (Ed.) et al. Kyiv: Palyvoda A. V., 5–8. [in Ukrainian].
4. Bondarenko, N. V., Kosianchuk, S. V. (2022). *Natsional'no-patriotychne vykhovannia u konteksti suchasnykh vyklykiv: metodychni rekomendatsii*. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
5. Vasylenko, S. M. (2015). *Systema patriotychnoho vykhovannia ta yii mistse v derzhavotvorenni suchasnoï nezalezhnoï Ukraïny*. *Naukovyi visnyk Mykolaïvs'koho natsional'noho universytetu imeni V. O. Sukhomlyns'koho. Pedahohichni nauky*, 2, 14–19 [in Ukrainian].
6. Hnatiuk, V. (2000). *Upravlinnia systemoiu natsional'noho vykhovannia uchniv pochatkovykh klasiv*. *Pochatkova shkola*, 4, 3 [in Ukrainian].
7. Hryshchenko, S. V., Ilshova, O. M., Yefimov, D. V., Makohonchuk, N. V. (2022). *Problema natsional'no-patriotychnoho vykhovannia*. *Innovatsiina pedahohika*, Vol. 1, 44, 119–123 [in Ukrainian].
8. Dobovol's'ka, L. N., Chornovil, V. O. (2017). *Intehratsiia navchal'nykh predmetiv v pochatkovii shkoli yak efektyvna forma navchannia molodshykh shkoliariv: materyialy internet-seminaru*. Cherkasy: Vyd-vo KNZ "Cherkas'kyi oblasnyi instytut pisliadyplomnoi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv Cherkas'koï oblasnoi rady" [in Ukrainian].
9. *Dodatok do nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukraïny "Kontseptsiiia natsional'no-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukraïny"* № 641 vid 16.06.2015. (2015). URL: <https://zakononline.com.ua/documents/show/35420694391> [in Ukrainian].
10. *Zakon Ukraïny "Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukraïns'koï natsional'noi ta hromadians'koï identychnosti"* № 2834-IX vid 13.12.2022. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> [in Ukrainian].
11. Zubalij M. D. (2015). *Klasyfikatsiia metodiv viiskovo-patriotychnoho vykhovannia dopryzovnoi molodi*. *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli*, 3, 36–39 [in Ukrainian].
12. Zubitsova, Yu. Ye. (2012). *Formuvannia patriotychnykh yakosti molodshykh shkoliariv u vzaiemodii shkoly ta sim'i*. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
13. *Navchal'nyi proiekt "Moia Bat'kivshchyna – Ukraïna"*. URL: <https://vseosvita.ua/library/navcalnijproekt-moa-batkivsina-ukraina-149993.htm> [in Ukrainian].
14. Ivashkovs'kyi, V. V. (2015). *Kontseptsiiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia molodi Ukraïny v Tovarystvi Spryannia Oboroni Ukraïny. Teoriiia i metodyka khortynhu: zbirnyk naukovykh prats'*. I. D. Bekh (Ed.) et al. Kyiv: Palyvoda A. V., Vol. 3, 22–38 [in Ukrainian].
15. Nechyporenko, L. A., Oleksiienko, Ya. I., Shakhmatov, V. A., Vereshchahina, O. P. (2017). *Fizychne vykhovannia ta viiskovo-prikladna pidhotovka molodi Ukraïny: navchal'no-metodychnyi posibnyk*. Cherkasy: ChNU imeni B. Khmel'nyts'koho [in Ukrainian].
16. *Nova ukraïns'ka shkola*. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&type=all&tag=novaukrainska-shkola> [in Ukrainian].
17. Ostapenko, O. I. (2016). *Viiskovo-patriotychne vykhovannia u systemi priorytetiv derzhavnoi polityky*. *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli*, 5 (106), 40–43 [in Ukrainian].
18. Ostapenko, O. I., Zubalij, M. D. (2015). *Kontseptsiiia viiskovo-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukraïny*. *Vyshcha shkola*, 4–5, 118–126 [in Ukrainian].
19. Ostapenko, O. I., Zubalij, M. D. (2015). *Metodychni rekomendatsii shchodo vyvchennia predmetu "Zakhyst Vitchyzny" v 2015/2016 navchal'nomu rotsi*. *Fizychne vykhovannia v ridnii shkoli*, 6, 32–39 [in Ukrainian].
20. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny "Pro zatverdzhennia Derzhavnogo standartu pochatkovoï osvity"*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
21. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny "Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsil'ovoï sotsial'noi prohramy natsional'no-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukraïny"*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programinacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025->

- roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakihi-i300621-673 [in Ukrainian].
22. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny "Pro zatverdzhennia planu dii shchodo realizatsii Stratehii natsional'no-patriotichnoho vykhovannia na 2020–2025 roky". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukraïny "Pro skhvalennia Stratehii utverdzhennia ukraïns'koï natsional'noï ta hromadians'koï identychnosti na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023–2025 rokakh" № 1322 vid 15.12.2023. (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 24. Proiekt Kontseptsii Zahal'nodержavnoï tsil'ovoï sotsial'noï prohramy patriotichnoho vykhovannia naselennia na 2013–2017 roky. URL: [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011\(12\)](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/2011(12)) [in Ukrainian].
 25. Tarapaka, N. V. (2024). Natsional'no-patriotichne vykhovannia molodshykh shkoliariv u konteksti suchasnykh zapytiv. *International Scientific and Theoretical Conference "Current scientific goals, approaches and challenges"*. Riga URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1707> [in Ukrainian].
 26. Tymchyk, M. V. (2013). Formy i metody patriotichnoho vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi sportyvno-ihrovoi diial'nosti. *Obrii: naukovopedagogichnyi zhurnal*, 2(37), 48–51 [in Ukrainian].
 27. Ukaz Prezydenta Ukraïny "Pro Kontseptsiiu dopryzovnoi pidhotovky i viiskovo-patriotichnoho vykhovannia molodi". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/948/2002#top> [in Ukrainian].
 28. Chuprii, L. (2009). Patriotichne vykhovannia v Ukraïni: stan i perspektyvy. URL: http://sd.net.ua/2009/11/05/patriotichne_vikhovanja_v_ukran_ctan_perspektiv.html [in Ukrainian].
-